

การประยุกต์คติชนวิทยาในการแพทย์แผนไทย Application of folklore in Thai traditional medicine

เบญจศักดิ์ เจริญมหาวิทยาลัย¹

Benjapak Charoenmahavit

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการสำรวจวรรณกรรมหรือเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์คติชนวิทยาในการแพทย์แผนไทยโดยการนำคติชนวิทยาทางด้านภูมิปัญญาและความเชื่อมาประยุกต์ใช้ในทาง การแพทย์แผนไทย โดยการใช้พืชสมุนไพรที่มีสรรพคุณทางยา ร่วมกับการบำบัดรักษาแบบหมอพื้นบ้านที่แฝงคติชนในด้านค่านิยม ความเชื่อ พลังอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่นมาผสมผสานเข้ากับการรักษาแบบแพทย์แผนไทยที่มุ่งเน้นการปรับธาตุเจ้าเรือนทั้ง 4 ธาตุคือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม และธาตุไฟที่อยู่ภายในร่างกายเพื่อให้เกิดความสมดุลซึ่งเป็นวิธีการบำบัดรักษาสุขภาพแบบองค์รวม อันจะช่วยให้ผู้ป่วยรู้สึกผ่อนคลาย ลดความเครียดและความกังวลเป็นการสร้างเสริมสุขภาพทางจิตใจให้ผู้ป่วยมีความหวังและมีกำลังใจในการต่อสู้กับโรคมะเร็งซึ่งแตกต่างกับการรักษาแบบแพทย์แผนปัจจุบันที่เป็นการรักษาแบบแยกส่วนเฉพาะโรค กล่าวคือ มุ่งเน้นให้ความสำคัญกับการบำบัดรักษาโรคมะเร็งมากกว่าการมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับการบำบัดรักษาคน รวมถึงการที่แพทย์แผนปัจจุบันมองสาเหตุของการเกิดโรคมะเร็งจากปัจจัยภายนอกเป็นหลักโดยไม่ได้มุ่งเน้นการปรับสภาพความสมดุลของธาตุภายในร่างกายเหมือนศาสตร์การแพทย์แผนไทย

คำสำคัญ: ประยุกต์ คติชนวิทยา การแพทย์แผนไทย

¹ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง,
e-mail: benjapak99@gmail.com

Assistant professor, Department of Thai and Eastern Languages, Faculty of Humanities Ramkhamhaeng
University, e-mail: benjapak99@gmail.com

Abstract

This article is survey of literature or content related to the application of folklore in Thai traditional medicine by applying folklore to wisdom and beliefs applied in Thai traditional medicine is the belief of Thai traditional medicine treatment. by using medicinal plants that have medicinal properties with folk healers that are embedded in folklore values and beliefs. The power of sacred things over nature, religion, tradition, culture and environment of each locality is blended with Thai traditional medicine treatment that focuses on adjusting the four elements of the house. It is the earth element, the water element, the wind element, and the fire element that are in the body to bring balance, which is a holistic health treatment that takes care of health in both physical, mental and social dimensions, helping patients to feel relaxed. It reduces stress and anxiety and promotes mental health for patients to have more hope and encouragement in their fight against the disease. Unlike modern medicine, which is a separate treatment for specific diseases that focuses on the treatment of the disease rather than the focus on the treatment of people including that modern medicine sees the cause of the disease mainly from external factors, without focusing on adjusting the balance of elements within the body like Thai traditional medicine.

Keywords: Application, folklore, Thai traditional medicine

บทนำ

คติชนวิทยา เป็นการศึกษาเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นวิถีในการดำเนินชีวิต อารมณ์ความรู้สึกนึกคิด การรับรู้ พฤติกรรม การคาดหวังและการคิดคำนึง ซึ่งเป็นการบอกเล่ากัน มาตั้งแต่อดีต อาทิเช่น ค่านิยม ความเชื่อ ลัทธิศาสนา วัฒนธรรมประเพณี พิธีกรรม เพลง ภาษิต วรรณกรรม วากรรม ภูมิปัญญาพื้นบ้าน และอื่น ๆ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554) ถึงแม้ว่าคติชนวิทยาจะถูกมองว่าเป็นเรื่องเล่า หรือมุขปาฐะที่เกี่ยวกับ ความคิด พฤติกรรม สิ่งของโบราณพื้นบ้านที่ ล้าสมัย แต่ในความเป็นจริงแล้วคติชนวิทยาสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน และการทำงานทางด้านต่าง ๆ มากมายทั้งในระดับบุคคล ระดับท้องถิ่น ไปจนถึง ระดับประเทศ โดยที่คติชนวิทยาประยุกต์สามารถนำมาใช้ในการ ดำเนินชีวิตด้านต่าง ๆ เช่น ด้าน ศิลปะ ดนตรี การแสดง ด้านความเชื่อ ด้านลัทธิศาสนา ด้านวรรณกรรม ด้านภาษาและการใช้ถ้อยคำ ด้าน วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม และด้านภูมิปัญญา (เบญจศักดิ์ เจริญมหาวิทยาลัย, 2560, น.39) และโดยเฉพาะประเทศทางฝั่งตะวันตกอย่างยุโรปและอเมริกาได้นำคติชนประยุกต์ไปใช้ในการ แก้ปัญหาทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และเทคโนโลยี (Byington, 1989, p.78) ทั้งนี้ ดอร์สัน (Dorsen, 1971, pp. 40-42) ได้ให้นิยามของคติชนวิทยาประยุกต์ว่ามี 3 ความหมาย ดังนี้ 1) คติชนวิทยาประยุกต์เป็นเรื่องของการปฏิรูปลังคม 2) คติชนวิทยาประยุกต์เป็นเรื่องของการนำ ภูมิปัญญาและเทคนิควิธี (Know-how) มาใช้ และ 3) คติชนวิทยาเป็นเรื่องของการประยุกต์แนวคิด และบริบทมาใช้ในการเรียนรู้ การสอน และการวิจัยในสาขาวิชาแขนงอื่น ๆ อย่างไรก็ตามการนำ คติชนประยุกต์มาใช้เริ่มขึ้นครั้งแรกที่ประเทศฝั่งตะวันตกในช่วง ค.ศ. 1594-1632 โดยการนำคติชน ประยุกต์มาใช้เพื่อปลุกกระแสความรู้สึกในการรักและภูมิใจในประเทศชาติ เช่นในประเทศสวีเดน ได้มีการรวบรวมเพลงโบราณที่มีเนื้อหาสอดแทรกเรื่องราวของบรรพบุรุษโดยเพลงเหล่านี้เป็นคติชน ที่ถูกนำมาใช้ในการปลุกจิตสำนึกในเรื่องความรักชาติ (Willson, 1976, pp.20-21) ส่วนประเทศ ฟินแลนด์รัฐบาลได้ส่งเสริมให้ฟื้นฟูสิ่งของโบราณที่ได้รับความเสียหายในระหว่างการเกิดสงคราม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปรับปรุงศักยภาพในการผลิตจึงได้มีการรื้อฟื้นคติชนเกี่ยวกับภูมิปัญญาความรู้ ด้านประดิษฐ์กรรมพื้นบ้าน ส่งผลให้ชาวฟินแลนด์ได้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเทคนิคการผลิตใน ภาคเกษตรกรรม ประเพณีวัฒนธรรม การแปรรูปอาหาร การรักษาสุขภาพ และอื่น ๆ อีกมากมาย (Jones, 1994, p.4)

สำหรับประเทศไทยได้มีการนำคติชนวิทยาประยุกต์มาใช้อย่างหลากหลายไม่ว่าจะเป็น ทางด้านดนตรี ศิลปะการแสดง ด้านสังคมและการเมือง รวมไปถึง ด้านสาธารณสุข เป็นต้น

ด้านดนตรีและศิลปะการแสดง เช่น มีการนำเอานิทานพื้นบ้านมาดัดแปลงเป็นคำร้อง และใส่ทำนองให้เข้ากับยุคสมัยจนกลายเป็นศิลปะทางด้านการแสดงและเป็นที่ยอมรับในสังคมปัจจุบัน อาทิ ศิลปะการแสดงหมอลำทางภาคอีสานที่มีการนำเรื่องราวความเชื่อ นิทานพื้นบ้าน ศาสนาลัทธิ คำสอนมาดัดแปลงท่วงทำนองจนกลายเป็นที่ยอมรับสามารถสร้างรายได้เป็นจำนวนมากมหาศาล (creative economy agency, 2564) ด้านสังคมและการเมือง เช่น การนำเอาภาษิตคำสอนมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านการเรียนรู้และการขัดเกลาทางสังคม การใช้บทเพลงปลุกใจเพื่อมุ่งปลุกฝังความรัก ความสามัคคีของคนในชาติ เช่น เพลงรักเมืองไทย เพลงสยามมานุสติที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (ร. 6) ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นมาเมื่อ พ.ศ. 2461 เพื่อพระราชทานให้แก่ทหารอาสาที่เดินทางไปร่วมรบในสงครามโลกครั้งที่ 1 (พ.ศ. 2457-2461) (สำนักงานราชบัณฑิตยสถาน, 2554) ซึ่งจุดมุ่งหมายของเพลงที่พระราชนิพนธ์ขึ้นมานี้เพื่อสร้างจิตสำนึกให้คนในชาติเกิดความรัก ความภาคภูมิใจในชาติ เป็นการสร้างอารมณ์ร่วมในการเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สร้างความสามัคคีและกระตุ้นให้เกิดความรักชาติ รวมไปถึง เพลงเมดอินไทยแลนด์ ซึ่งเป็นเพลงที่มีเนื้อหาเชิญชวนให้คนไทยสนับสนุนสินค้าที่ผลิตในประเทศไทย เหล่านี้เป็นต้น ส่วนทางด้านสาธารณสุข เป็นการนำเอาภูมิปัญญาความรู้ทางด้านยาและการรักษาแบบพื้นบ้าน และการรักษาแบบแพทย์แผนไทยมาใช้ในการรักษาอาการเจ็บป่วย โดยเฉพาะในการรักษาสุขภาพทางด้านร่างกายและจิตใจเช่น การนั่งสมาธิเพื่อบำบัดโรคต่าง ๆ โดยเป็นการนำเอาความเชื่อตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์เข้ากับหลักจิตวิทยา ซึ่งเป็นการแปลงสิ่งที่เป็นคำสอนในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับเรื่องจิต และการใช้สติมาบำบัดความทุกข์ที่เกิดขึ้นรวมทั้งการนั่งสมาธิยังเป็นกันป้องกันและรักษาโรคต่าง ๆ ได้ (กรมสุขภาพจิต, 2563) นอกจากนี้ยังมีการนำเอาพืชสมุนไพรมาประยุกต์ใช้ในการบำบัดโรคต่าง ๆ อาทิ เช่น นำสมุนไพรมาทำเป็นอาหาร นำมาปรุงเป็นยารักษาโรค และนำมาเป็นยานวดประคบใช้ในการรักษาอาการปวดเมื่อย ปวดข้อ ปวดกระดูก เป็นต้น ซึ่งในบทความนี้ผู้เขียนจะกล่าวถึง แนวคิดคติชนวิทยาและการแพทย์แผนไทย รวมทั้งการนำเอาคติชนวิทยาทางด้านภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่เป็นความรู้ที่สะสมจากการปฏิบัติจริงในห้องทดลองทางสังคมมาแก้ไข ดัดแปลงจนเป็นองค์ความรู้และได้รวบรวมเป็นตำรายามาประยุกต์ใช้ รวมถึงการวางแผนบำบัดโรคภัยต่าง ๆ ด้วยศาสตร์ทางการแพทย์แผนไทย โดยมีพื้นฐานมาจากความเชื่อ ลัทธิ พิธีกรรม ศาสนา ระบบความคิดที่ครอบคลุมไปถึงแนวทางการดำเนินชีวิตตามแบบวิถีชีวิตของคนในสังคมไทยนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

แนวคิดคติชนวิทยา และการแพทย์แผนไทย

แนวคิดคติชนวิทยา

คติชนหรือคติชนวิทยา เป็นวิชาที่ว่าด้วยการศึกษาถึงผลผลิตทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนใด กลุ่มชนหนึ่งหรือของชนชาติใดชาติหนึ่งและแพร่กระจายไปสู่กลุ่มชนอื่นด้วย (กิ่งแก้ว อัทธากร, 2520, น.2) อาทิเช่น นิทาน เพลง สำนวนภาษิต การละเล่นต่าง ๆ เครื่องมือเครื่องใช้ อาหารการกิน ยาพื้นบ้าน ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี พิธีกรรม ฯลฯ เหล่านี้เป็นต้น โดยที่คติชนวิทยา มาจาก คำว่า คติ หมายถึง แนวทาง ชน หมายถึง กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือชาติใดชาติหนึ่ง วิทยา หมายถึง ความรู้

นอกจากนี้ ความหมายของคติชนวิทยาตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2554) หมายถึง เรื่องเล่าของชาวบ้านที่เล่าสืบเนื่องต่อกันมาแบบปากต่อปาก รวมทั้งการประพาดสืบเนื่อง ถ่ายทอดติดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น หลายชั่วอายุคนเช่น ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม นิทาน ภาษิต ฯลฯ โดยที่คติชนวิทยามีความสำคัญทางด้านต่าง ๆ มากมาย อาทิ เช่น (ภริมา วินิชาสธิตกุล และ พระมหาจิรฉัตร จิระเมธี (โลวะลุน), 2558, น.35-36) 1) ทำหน้าที่ควบคุมสังคม โดยคติชน บางประเภทจะนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุมความประพฤติของคนในสังคม 2) ทำให้เข้าใจ สภาพชีวิตของมนุษย์ เพราะคติชนจะสะท้อนให้เห็นถึงสภาพสังคม ค่านิยม ความเชื่อ ตลอดจน แนวทางวิธีการดำเนินชีวิตที่ยึดถือปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา 3) เป็นเครื่องมือที่ให้ความบันเทิงและ สติปัญญาแก่มนุษย์ และ 4) ให้ความรู้ อบรมสั่งสอนรวมทั้งแนวทางวิธีการปฏิบัติ เช่น ให้ความรู้ เรื่องยาจากพืชสมุนไพร วิถีปฏิบัติในประเพณี พิธีกรรม และอื่น ๆ

ลักษณะสำคัญและประเภทของคติชนวิทยา

คติชนวิทยามีลักษณะสำคัญคือ 1) เป็นเรื่องเล่าที่สืบทอดต่อกันมาโดยไม่สามารถระบุ แหล่งกำเนิดที่แน่นอนได้ 2) เป็นเรื่องเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี หรือปทัสถานของสังคม 3) เป็นเรื่องราวที่แสดงให้เห็นถึง ความคิด ความเชื่อ แบบแผน วิธีประพาดปฏิบัติของคนในสังคม ที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมา และนอกจากนั้น บรุนแวนด์ Brunvand (1968) และโอริงค์ Oring (1973) ได้แบ่งประเภทของคติชนออกเป็น 3 ประเภทดังนี้

1. คติชนทางด้านภาษาหรือมุขปาฐะ เช่นคำภาษิต ปริศนาคำทาย นิทานพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้าน เรื่องเล่านิทาน ฯลฯ

2. คติชนประเภทมุขปาฐะ คือคติชนที่ไม่ต้องใช้ภาษาในการสื่อสารแต่จะใช้วัตถุสิ่งของในการบอกเล่าเรื่องราว อาทิเช่น สิ่งประดิษฐ์ต่างๆ อาหารพื้นบ้าน การแต่งกาย เครื่องเล่นพื้นบ้านต่าง ๆ ฯลฯ

3. คติชนแบบผสม เป็นการผสมผสานระหว่างคติชนมุขปาฐะและคติชนอมุขปาฐะ อาทิเช่น ความเชื่อ คติโศกลางและสิ่งเหนือธรรมชาติ ประเพณีพื้นบ้าน การละเล่นพื้นบ้าน เหล่านี้เป็นต้น

อนึ่ง ถึงแม้ว่าคติชนจะถูกมองว่าเป็นเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับอดีต ความคิด พฤติกรรม สิ่งของโบราณพื้นบ้านที่ล้าสมัย แต่คติชนเหล่านี้สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินวิถีชีวิตทางด้านต่าง ๆ ของมนุษย์ได้อย่างหลากหลายซึ่งคติชนที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินวิถีชีวิตมี 7 ชนิด คือ 1) ศิลปะ ดนตรี การแสดง 2) ความเชื่อ 3) ลัทธิศาสนา 4) วรรณกรรม 5) ภาษา และการใช้ถ้อยคำ 6) วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม 7) ภูมิปัญญา โดยเฉพาะคติชนทางด้านภูมิปัญญาความรู้ในเรื่องยาจากพืชสมุนไพรที่เป็นภูมิปัญญาความรู้แบบแพทย์พื้นบ้านได้ถูกนำมาใช้อย่างแพร่หลายทางการแพทย์แผนไทยซึ่งถือได้ว่าเป็นการประยุกต์ความรู้ในเรื่องยาสมุนไพรของแพทย์แผนพื้นบ้านมาผสมผสานความรู้ทางด้านการแพทย์แผนไทยที่นับได้ว่าเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ป่วยมีทางเลือกในการบำบัดรักษาอาการของโรคที่ได้รับการยอมรับและแพร่หลายในสังคมปัจจุบัน

แนวคิดการแพทย์แผนพื้นบ้านและการแพทย์แผนไทย

การแพทย์แผนพื้นบ้าน

การแพทย์พื้นบ้านเป็นระบบการแพทย์ท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์กับวิถีการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น รวมทั้งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมชุมชนอันประกอบไปด้วยระบบความคิด ค่านิยม ระเบียบแบบแผนการประพฤติปฏิบัติที่ผสมผสานวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อของสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติรวมถึงความเชื่อทางพุทธศาสนา โดยมีวิธีการรักษา บำบัดโรคและอาการเจ็บป่วยด้วยการใช้ไสยศาสตร์ เวทมนต์คาถาอาคม และสมุนไพรจากธรรมชาติและมีพิธีกรรมซึ่งเป็นรากฐานของวัฒนธรรมชุมชนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญซึ่งสิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงวิถีทางในการบำบัดรักษาโรคที่ผสมผสานมิติทางสังคมวัฒนธรรม มิติทางกายภาพ และมิติทางนิเวศวิทยา (สุวิทย์ วิบูลผลประเสริฐ และคณะ, 2547, น.8-12) นอกจากนี้ การแพทย์พื้นบ้าน ยังหมายถึง ปรัชญา องค์ความรู้ และวิถีการปฏิบัติ เพื่อดูแลสุขภาพและการบำบัดโรค อันเกิดจากความเจ็บป่วยของประชาชน

แบบดั้งเดิม ซึ่งสอดคล้องกับขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมและวิถีชีวิต (เพ็ญนภา ทรัพย์เจริญ, 2539, น.30)

ระบบการแพทย์พื้นบ้าน แบ่งออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้ (โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. 2537, น.94-95)

1. การแพทย์แบบอำนาจเหนือธรรมชาติ เป็นแบบแผนความเชื่อและการปฏิบัติที่ถือสภาพการณ์ของความเจ็บป่วยที่มีรากฐานมาจากความขัดแย้งทางสังคม ปรัชญาการรักษาโรค จึงเป็นการใช้ ปรากฏการณ์ของความเจ็บป่วยเป็นมาตรการควบคุมสังคม เช่น การเจ็บป่วยบางชนิด เกิดขึ้นจากการไปรบกวนผี หรือลบลูผี ซึ่งในการบำบัดรักษาจะทำโดยวิธีเช่นให้อาหารสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ

2. การแพทย์แบบโหราศาสตร์ การแพทย์ในระบบนี้จะเกี่ยวข้องกับเคราะห์กรรมตามชะตาโรคาของผู้ป่วยซึ่งวิธีการบำบัดรักษาจะเป็นการทำพิธีกรรมเพื่อสะเดาะเคราะห์โดยที่ความสำคัญของการรักษาแบบการแพทย์โหราศาสตร์นี้คือการตอบสนองต่อจิตใจของผู้ป่วยเพื่อเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้กับผู้ป่วย

3. การแพทย์แบบทฤษฎีธาตุ การแพทย์ประเภทนี้ จะเชื่อว่าร่างกายของมนุษย์ประกอบด้วยธาตุ 4 ธาตุ ได้แก่ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม และธาตุไฟ การเจ็บป่วยต่าง ๆ มีสาเหตุมาจากความผิดปกติของธาตุทั้ง 4 ดังนั้นการเยียวยารักษาจึงมุ่งไปที่การปรับระบบให้เกิดภาวะสมดุลขึ้นมาใหม่ เมื่อภาวะสมดุลกลับคืนมาอาการเจ็บไข้ได้ป่วยที่เป็นอยู่ก็จะหายไป โดยเฉพาะเรื่องการรับประทานอาหาร ถ้าเลือกรับประทานอาหารถูกกับธาตุของแต่ละคน ก็จะทำให้ร่างกายปรับสมดุลและมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง

4. การแพทย์แบบประสบการณ์ แบ่งได้ 3 ลักษณะ คือ 1) การรักษาด้วยยากลางบ้านซึ่งมักจะใช้สมุนไพรที่มีอยู่ในครัวเรือนหรือที่ปลูกไว้ตามบริเวณบ้าน 2) แบบแผนการปฏิบัติเฉพาะที่มักปรากฏในรูปของข้อห้าม เช่น ชะล่า ชืด ผิด ขวง ในภาวะเจ็บป่วยหนึ่ง ๆ หรือช่วงสำคัญของชีวิต อาทิ หลังคลอด ชาวบ้านจะมีวิธีการปฏิบัติเฉพาะอาจจะเป็นข้อห้ามในเรื่องการกินอาหาร การอยู่ไฟ เป็นต้น และ 3) การรักษากับหมอพื้นบ้านที่มีประสบการณ์ ความรู้ และภูมิปัญญาในเรื่องนั้น ๆ และหมอพื้นบ้านก็จะรักษาได้เฉพาะโรคและ มิได้ศึกษาทฤษฎีการแพทย์ใด ๆ อย่างเป็นระบบ เพียงแต่อาศัยการสังเกต การจดจำ คำบอกกล่าว ซึ่งหมอพื้นบ้านเหล่านี้ได้แก่

4.1 หมอตำแย คือ ผู้ที่มีความรู้ความสามารถทางด้านการผดุงครรภ์

4.2 หมอยาสมุนไพร คือ ผู้ที่มีความรู้ความสามารถทางด้านการใช้ยาสมุนไพรในการบำบัดรักษาโรค

4.3 หมอนวดพื้นบ้าน คือ ผู้ที่มีความรู้ความสามารถทางด้านการนวดบำบัดอาการเจ็บป่วยทางร่างกาย

4.4 หมอกระดูก คือ ผู้ที่มีความรู้ความสามารถทางด้านการรักษาอาการเจ็บป่วยที่เกี่ยวข้องกับกระดูก อาทิ กระดูกหัก กระดูกเคลื่อน เป็นต้น

4.5 หมอพิธีกรรม คือ หมอพื้นบ้านที่มีความรู้ในเรื่องไสยศาสตร์ คาถาอาคม ซึ่งเป็นการรักษาที่เกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พลังอำนาจเหนือธรรมชาติ รวมทั้งความเชื่อและความศรัทธาของมนุษย์ต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ

4.6 หมอที่รักษาอาการเจ็บป่วยเนื่องจากการโดนสัตว์มีพิษกัด อาทิเช่น งู แมลงป่อง แมงมุม และอื่น ๆ เป็นการรักษาโดยการเป่าคาถา ถอนพิษ การเป่าน้ำมันต์ หรือการพอกด้วยยาสมุนไพร

กล่าวโดยสรุป การรักษาตามวิธีการแบบแพทย์พื้นบ้านเป็นการรักษาโดยหมอพื้นบ้านที่ไม่มีหนังสือรับรองทางการแพทย์อย่างเป็นทางการแต่เป็นการรักษาที่อยู่บนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเชื่อ มิตินางสังครววัฒนธรรม และวิถีการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่น โดยที่การรักษาตามแบบแพทย์พื้นบ้านเป็นการรักษาแบบองค์รวมที่ดูแลสุขภาพทั้งทางร่างกายและจิตใจซึ่งการรักษาส่วนใหญ่จะเป็นการรักษาโรคด้วยการใช้ยาสมุนไพรผสมกับไสยศาสตร์ที่อยู่บนพื้นฐานความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติตามวัฒนธรรมชุมชน รวมทั้งความเชื่อทางพระพุทธศาสนาโดยมีพิธีกรรมเข้ามาเกี่ยวข้องซึ่งแสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญทั้งสุขภาพทางร่างกายและสุขภาพทางจิตใจไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งในปัจจุบันหมอพื้นบ้านหลายคนก็ได้รับการรับรองจากสภาการแพทย์แผนไทยตามระเบียบกระทรวงสาธารณสุขว่าด้วยการรับรองหมอพื้นบ้าน พ.ศ. 2562 แล้ว

แนวคิดการแพทย์แผนไทย

การแพทย์แผนไทยเป็นกระบวนการทางการแพทย์ที่มีความชัดเจนเกี่ยวกับการวินิจฉัยโรค การบำบัดรักษา และการป้องกันโรคโดยอาศัยตำราหรือความรู้ที่ถ่ายทอดสืบเนื่องต่อกันมา มีการบันทึกความรู้ทางการแพทย์อย่างเป็นระเบียบแบบแผนและเป็นลายลักษณ์อักษรซึ่งแตกต่างจากการแพทย์พื้นบ้านที่เป็นการสั่งสมความรู้และการถ่ายทอดความรู้ทางการแพทย์ในชุมชนเฉพาะถิ่น (เสาวภา พรศิริพงษ์, 2537, น.48) ทั้งนี้การแพทย์แผนไทยประกอบไปด้วยองค์ความรู้ และ

ภูมิปัญญาหลายด้านไม่ว่าจะเป็นการนวด การอบ การประคบ และการใช้สมุนไพรมาบำบัดรักษาอาการเจ็บป่วย อย่างไรก็ตาม ภูมิปัญญา (2548, น.90) ได้กล่าวถึงการแพทย์แผนไทยว่า หมายถึง การแพทย์ที่เกี่ยวข้องกับปรัชญา ความรู้ วิธีการปฏิบัติเพื่อดูแลรักษาสุขภาพที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมประเพณี ประสบการณ์ ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา และวิธีการปฏิบัติเกี่ยวข้องกับการใช้สมุนไพร การฝึกสมาธิ การนวด รวมถึงการมีระบบการรักษาสุขภาพอย่างเป็นแบบแผนชัดเจนซึ่งถือได้ว่าเป็นการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ทางด้านสุขภาพของคนไทยที่มีพื้นฐานความคิดของระบบแพทย์ในมิติทางวัฒนธรรมโดยที่มิตินี้คิด และระบบความเชื่อในแต่ละสังคมจะประกอบไปด้วยระบบการดูแลสุขภาพและความเจ็บป่วยหลายรูปแบบซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ป่วยมีทางเลือกในการเข้ารับการรักษาตามความเหมาะสมของตนเอง นอกจากนี้เพ็ญภา ทรัพย์เจริญ (2539, น.4) ได้ให้ความหมายของการแพทย์แผนไทยว่าเป็นการแพทย์ที่มีระบบคิดแบบองค์รวมที่อธิบายความเจ็บป่วยเชื่อมโยงกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ระบบการแพทย์จึงครอบคลุมทั้งปรัชญา ความรู้เพื่อดูแลสุขภาพ การบำบัดรักษาโรคและความเจ็บป่วยแบบดั้งเดิมที่สอดคล้องกับขนบธรรมเนียมประเพณีและวิถีชีวิตของคนในสังคมซึ่งวิถีปฏิบัติของแพทย์แผนไทยประกอบไปด้วยการใช้สมุนไพร การอบ การนวด การประคบ การปั้นยาลูกกลอน เหล่านี้เป็นต้น

ขอบเขตของระบบแพทย์แผนไทย มีองค์ประกอบดังนี้

1. ความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีโรค หมายถึงความรู้ที่เกี่ยวข้องกับอาการเจ็บป่วยและวิธีการจัดการกับความเจ็บป่วยแบ่งเป็น 4 สาขา คือ (อรุณพร อธิรัตน์ และวิวัฒน์ เจริญธรรม, 2539, น.12-13)

- 1.1 เวชกรรมแผนไทย
- 1.2 เภสัชกรรมแผนไทย
- 1.3 หัตถเวชกรรมแผนไทย หรือการนวดไทย
- 1.4. ผดุงครรภ์แผนไทย

2. ความรู้เกี่ยวกับระบบสุขภาพ หมายถึงความรู้ที่เกี่ยวข้องกับระบบสุขภาพของระบบแพทย์แผนไทยซึ่งสัมพันธ์โดยตรงกับระบบการแพทย์แผนพื้นบ้านซึ่งจำแนกเป็น 4 ส่วนคือ (โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, 2547, น.93-94)

- 2.1 ความรู้ที่เป็นทฤษฎีทางการแพทย์และวิถีวิทยาในการสร้างความรู้
- 2.2 ความรู้ทางระบบงาน โครงสร้าง กลไกการจัดการ

2.3 ความรู้ที่เป็นมิติทางวัฒนธรรมของระบบสุขภาพทางการแพทย์แผนไทยที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ระบบความเชื่อ พิธีกรรม สื่อสัญลักษณ์ภาษา และวิถีชีวิตของชุมชน

2.4 ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์และผลกระทบอันเกี่ยวข้องกับระเบียบกฎเกณฑ์ โครงสร้างในระบบแพทย์แผนไทย

กล่าวโดยสรุป การแพทย์แผนไทยเป็นการดูแลสุขภาพอย่างเป็นระบบโดยอาศัยตำราที่มีการบันทึกไว้อย่างเป็นระบบแบบแผนรวมถึงแพทย์ที่ทำการรักษาก็มีหนังสือรับรองทางวิชาชีพ ซึ่งแตกต่างจากการแพทย์พื้นบ้านที่รักษาโดยหมอพื้นบ้านที่อยู่ในท้องถิ่นและความรู้ความสามารถในการดูแลสุขภาพมาจากการสั่งสมความรู้และฝึกฝนจนเกิดความชำนาญในการรักษาผู้ป่วย แต่อย่างไรก็ดีในปัจจุบันสถานการณ์แพทย์แผนไทยได้ให้การรับรองแพทย์พื้นบ้านหรือหมอพื้นบ้านแล้ว หากมีคุณสมบัติตามระเบียบกระทรวงสาธารณสุข ดังที่กล่าวไว้ข้างต้น แต่ทั้งนี้และทั้งนั้น การแพทย์แผนไทยกับการแพทย์แผนพื้นบ้านก็มีส่วนเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กัน กล่าวคือเป็นระบบการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมทั้งสุขภาพทางกาย สุขภาพทางจิตใจ สังคมและธรรมชาติ โดยอยู่บนพื้นฐานที่เหมือนกันคือ เกี่ยวข้องกับระบบความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ปทัสถาน พิธีกรรม ประเพณีวัฒนธรรม และศาสนาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่ได้สั่งสมประสบการณ์ สืบทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น

ความเชื่อ ภูมิปัญญา ทางแพทย์แผนไทยในสมัยอดีต

วิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยตั้งแต่สมัยอดีตจนถึงปัจจุบันล้วนแล้วแต่เกี่ยวข้องกับการนำเอาคติชนประยุกต์มาใช้ในการดำเนินชีวิตแทบทั้งสิ้น โดยเฉพาะทางด้านการดูแลสุขภาพ อนามัย ความเจ็บป่วยซึ่งการแพทย์แผนไทยที่ใช้กันมาในสมัยโบราณนั้นมีรากฐานมาจากการแพทย์แผนอินเดีย หรืออายุรเวทที่นำมาผสมผสานความเชื่อของท้องถิ่นโดยคัมภีร์แพทย์แผนไทยนั้น ท่านชีวก โกมารภัจจ์ เป็นผู้เรียบเรียงตำราการถ่ายทอดและการรักษาพยาบาลผู้ป่วยไว้ในคัมภีร์พระไตรปิฎกและบทสวดทางศาสนา ซึ่งแบบแผนการรักษาแบบแพทย์แผนไทยส่วนใหญ่แล้วจะใช้พืชสมุนไพรเป็นหลักในการรักษาอาการของโรค หรือการเจ็บป่วย รวมทั้งมีการนำไสยศาสตร์เข้ามาร่วมในการรักษาด้วย เช่นในคัมภีร์ปฐมจินดาว่าด้วยการรักษาสตรีมีครรภ์ 3 เดือน ที่มีอาการเป็นไข้ ท้องเสีย จุกเสียด กินไม่ได้นอนไม่หลับ วิธีการรักษาตามคัมภีร์แพทย์แผนโบราณ คือให้ทำบัตร 3 มุม เอาแบ่งกล้วยเขียวคลุกเข้าด้วยกัน นำไปคลึงท้อง เสกด้วยน้ำมันต์ แล้วเอาแบ่งไปปั้นเป็นรูปผู้หญิงหนึ่ง รูปกระต่ายหนึ่ง เอาข้าวสุกกองบนจอมปลวก เอาเหล้าขาววาง เอาน้ำนมโค เอาผัก 3 สิ่ง

ดอกไม้ 3 สิ่ง แบ่งกระแจะน้ำหอมประพรมบัตร์แล้วเอาไปวางไว้ทางทิศประจิม ทำแบบนี้สามวัน ถ้ายังไม่หายให้ปรุยากิน โดยการปรุยาต้องยึดตามตำราของบรรพบุรุษที่ถือเรื่องของเคล็ดและ โชคลางในการเก็บสมุนไพรมาต้มเป็นยา รวมทั้งเวลากินยา ต้องมีการจตุรปูชาอธิษฐานให้หายป่วย ดังปรารภนา (มณฑิรา ตันต์เกียร และโสภิต ธรรมวาริ, 2525, น.9-10) ซึ่งการกระทำดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการรักษาตามแพทย์แผนโบราณนั้นเป็นการรักษาทั้งด้านสุขภาพทางร่างกาย และสุขภาพ ทางด้านจิตใจซึ่งเป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้เจ็บไข้ได้ป่วยให้เกิดกำลังใจในการต่อสู้กับโรคร้าย โดยอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อ พลังอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์และความเชื่อทางด้านไสยศาสตร์ และ นอกจากนี้ การรักษาอาการเจ็บป่วยในสมัยโบราณยังเป็นการรักษาที่อยู่บนพื้นฐานความเชื่อตาม แนวคิดของพระพุทธศาสนานิกายมหายาน ที่เชื่อว่าการสวดบูชาพระพุทธโงะชัยคุรุไวฑูรยประภา ตถาคต และสัมผัสนิพพานของพระองค์จะสามารถทำให้ผู้ป่วยหายจากอาการเจ็บป่วยหรือหายจาก โรคที่เป็นอยู่ได้ (มหาวิทยาลัยมหิดล, 2538) ต่อมาในสมัยสุโขทัยพบว่าการรักษาทางการแพทย์แผน ไทยได้มีการนำเอาพืชสมุนไพรมาใช้เป็นยาในการรักษาอาการเจ็บป่วยหรืออาการปวดเมื่อยตาม ร่างกายซึ่งจะเห็นได้จากหลักฐานที่จารึกไว้ในหลักศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชที่ได้จารึก ไว้ว่าพระองค์โปรดให้สร้างสวนสมุนไพรขนาดใหญ่ไว้บนเขาสุทธพยาเพื่อให้ประชาชนนำมาใช้รักษา เวลาเจ็บไข้ได้ป่วย นอกจากนั้น ยังมีหลักฐานที่ปรากฏในไตรภูมิภูมิกถาซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ ของพระมหาธรรมราชาที่ 1 (ลิไท) ที่มีการรักษาทางการแพทย์แผนโบราณโดยการใช้สมุนไพร การ นวดแผน การรักษาโดยใช้ไสยศาสตร์ และพิธีกรรมต่าง ๆ (กรมการแพทย์แผนไทยและแพทย์ ทางเลือก, 2561) ส่วนในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้มีการนำเอาภูมิปัญญาองค์ความรู้การแพทย์พื้นบ้าน มาผสมผสานกับระบบความเชื่อตามหลักของศาสนาปรัชญาแนวพุทธ รวมถึงความเชื่อทางด้านไสย ศาสตร์และโหราศาสตร์ที่สอดคล้องกับสภาพวิถีชุมชนมาใช้ในการรักษาสุขภาพทั้งทางด้านร่างกาย และทางด้านจิตใจ โดยเฉพาะศาสตร์ทางด้านการนวดไทยที่เป็นการนวดแบบกดจุดเพื่อช่วยลด อาการเจ็บปวดที่เกี่ยวกับกล้ามเนื้อและกระดูกซึ่งถือได้ว่าเป็นยุคแรกเริ่มที่มีการนำภูมิปัญญาด้าน การนวดมาใช้ในการรักษาสุขภาพร่างกาย และเช่นเดียวกันในสมัยนี้ ยังมีการรวบรวมตำรายาแผน โบราณที่ เรียกว่า ตำราพระโอสถพระนารายณ์ ซึ่งเป็นตำราแพทย์แผนไทยว่าด้วยโอสถ พระนารายณ์ โดยตำราได้แบ่งออกเป็น 3 ส่วนดังนี้คือ ส่วนที่ 1 กล่าวถึงความผิดปกติของธาตุทั้ง 4 ในร่างกายและวิธีการใช้ยาแก้ ส่วนที่ 2 กล่าวถึงตำรับยาต่าง ๆ และส่วนที่ 3 กล่าวถึงตำรับยาจาก น้ำมันและยาขี้ผึ้ง (Medthai, 2561) ส่วนการแพทย์แผนไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (ร.3) โปรดเกล้าให้จารึกตำรายาแผนโบราณไว้ตามผนังโบสถ์

รวมทั้งรับสั่งให้จัดหาพืชสมุนไพรหายากมาปลูกไว้ในบริเวณวัดเพื่อใช้สำหรับการปรุงยา นอกจากนี้ยังมีการจัดยาแผนโบราณออกเป็นหมวดหมู่ทั้งทางด้านวิชาการบริหารร่างกาย วิชาเวชศาสตร์ วิชาเภสัช และวิชาแผนนวด ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ร.5) ได้มีการรวบรวมวรรณกรรมตำรายาทางการแพทย์แผนไทยโดยการนำตำราเก่า ๆ จากโบราณมารวบรวมไว้และเขียนลงในสมุดไทยเรียกว่า “ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง” (เสาวภา พรศิริพงษ์ และพรทิพย์ อุศุภรัตน์, 2537, น.54) อย่างไรก็ตามการรักษารักษาโรคตามแบบแพทย์แผนโบราณนั้นจะมุ่งเน้นบำบัดความเจ็บป่วยรวมทั้งสร้างเสริมสุขภาพที่ดีทั้งทางร่างกายและจิตใจซึ่งเป็นกระบวนการรักษาแบบองค์รวมโดยการปรับสมดุลภายในร่างกายเพื่อหาปัจจัยและสาเหตุของอาการเจ็บป่วยแล้วจึงวางแผนการรักษาอาการเจ็บป่วยต่อไป ซึ่งปัจจัยหรือสาเหตุที่ส่งผลให้เกิดการเจ็บป่วยที่นำมาพิจารณาวินิจฉัยเพื่อประโยชน์ในการรักษาผู้ป่วยทางการแพทย์แผนโบราณมีดังนี้ (Kittler, Sucher, Nelms and others, 2011, pp.43-45)

1. ปัจจัยด้านสังคม ได้แก่ อาการเจ็บป่วยที่เกิดจากการไปสัมผัสหรือติดต่อกับบุคคลอื่นที่กำลังป่วย
2. ปัจจัยด้านธรรมชาติ ได้แก่ สภาพแวดล้อมในการดำเนินชีวิต
3. ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ได้แก่ การไปละเมิดต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การกระทำของภูติผีปีศาจ เจ้าป่า เจ้าเขา
4. ปัจจัยด้านคนไข้ ได้แก่ พฤติกรรมในการดำเนินชีวิต ความผิดปกติในการใช้ชีวิต เช่นการดื่มสุรา การสูบบุหรี่ เหล่านี้เป็นต้น

อนึ่งอาจกล่าวโดยรวมได้ว่า ความเชื่อ ภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยในสมัยอดีตนั้นมีพื้นฐานมาจากคติชนที่เกี่ยวข้องกับระบบค่านิยมความเชื่อหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา อำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ไสยศาสตร์ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีปฏิบัติ ประสบการณ์ชีวิต และพฤติกรรมการดำเนินชีวิต รวมถึงระบบสิ่งแวดล้อม และนอกจากนี้ความเชื่อในการรักษาตามหลักแพทย์แผนไทยนั้น ยังยึดหลักการความสมดุลของร่างกายที่ประกอบไปด้วยธาตุทั้ง 4 คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม และธาตุไฟ หรือที่เรียกว่า “ธาตุเจ้าเรือน” กล่าวคือ เมื่อใดที่ธาตุเจ้าเรือนสมดุล ร่างกายก็才不会เกิดการเจ็บป่วย แต่ถ้าหากเมื่อใดร่างกายขาดความสมดุล ก็จะก่อให้เกิดอาการเจ็บป่วยด้วยโรคที่เกิดจากจุดอ่อนด้านสุขภาพของแต่ละคนตามเรือนธาตุที่ขาดความสมดุลนั้น ตัวอย่างเช่น ถ้าร่างกายมีธาตุดินที่ไม่สมดุล จะทำให้เกิดอาการหงุดหงิด เครียดง่าย ส่งผลต่อการเกิดโรคหัวใจ โรคระบบทางเดินอาหาร ท้องผูก มะเร็ง และถ้าในร่างกายมีธาตุไฟมากเกินไปก็จะรู้สึกร้อนภายในหรือเป็นไข้

ส่วนธาตุน้ำ หากมีมากเกินไปก็จะรู้สึกหนาวเย็น ธาตุลมก็เช่นเดียวกัน ถ้ามีมากเกินไปก็จะรู้สึก
อึดอัดแน่นในท้อง (วัลลภ เฝ้าพนัส, 2564) ดังนั้นวิธีการรักษาตามหลักการแพทย์แผนไทยจึงต้องม
ีการดูแลรักษาในทุกมิติเป็นแบบองค์รวมว่าร่างกายขาดสมดุลของธาตุใดซึ่งเป็นการปรับสมดุล
ให้ธาตุเจ้าเรือนของผู้ป่วยกลับคืนสู่สภาวะปกติ ร่างกายก็จะปรับสภาพกลับคืนสู่ความสมบูรณ์
แข็งแรงและหายจากโรคภัยไข้เจ็บได้ในที่สุด

การประยุกต์คตินิเวศวิทยาในทางการแพทย์แผนไทย

การนำคตินิเวศวิทยามาประยุกต์ใช้ในทางการแพทย์แผนไทยซึ่งเป็นการประยุกต์คตินิเวศ
ที่เกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาด้านยา การรักษาโรคแผนโบราณ หรือการรักษาโรคแผนพื้นบ้าน
ที่บรรพบุรุษสั่งสมไว้แต่ดั้งเดิมมาใช้ในการดูแลสุขภาพและบำบัดโรค โดยภูมิปัญญาเหล่านี้จะ
มีคตินิเวศวิทยา ความเชื่อเรื่องพลังอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อในเรื่องเหนือธรรมชาติ
รวมถึงวิธีการบำบัดรักษาจะอยู่บนพื้นฐานความเชื่อในเรื่องธาตุเจ้าเรือนที่อยู่ในร่างกายของมนุษย์ที่
ประกอบขึ้นจากธาตุทั้ง 4 ดังที่กล่าวมาข้างต้นแล้วโดยที่มนุษย์แต่ละคนจะมีส่วนประกอบธาตุต่าง ๆ
ที่ไม่เหมือนกัน แต่จะมีธาตุใดธาตุหนึ่งเป็นใหญ่ เรียกว่าธาตุเจ้าเรือนของคน ๆ นั้น แต่ธาตุเจ้าเรือน
ซึ่งมีมาแต่เกิดจะมีการเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลา โดยปัจจัยที่มีอิทธิพลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
ได้แก่บริบทที่เปลี่ยนไปตามเวลา อายุ ฤดูกาล สิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัยซึ่งมูลเหตุของการเจ็บไข้ได้
ป่วยนั้นเกิดมาจากพฤติกรรม วิธีการประพฤติปฏิบัติ และถ้าหากร่างกายเกิดความไม่สมดุลของธาตุ
ที่เป็นองค์ประกอบขึ้นเมื่อใดก็จะส่งผลทำให้เกิดโรคหรือความเจ็บป่วยขึ้น อย่างไรก็ตามการนำคตินิเวศ
วิทยาประเภทภูมิปัญญามาประยุกต์ใช้ในการรักษาโรคตามกระบวนการรักษาแบบแพทย์แผนไทย
นั้น แพทย์ผู้รักษาต้องมีพื้นความรู้เกี่ยวกับคุณสมบัติทางยาของพืชสมุนไพรเป็นอย่างดีว่า
พืชสมุนไพรนั้นมีสรรพคุณทางยาในการรักษาตามไหน จึงจะสามารถเลือกใช้สมุนไพรที่เหมาะสมกับ
อาการเจ็บป่วยนั้นๆ รวมถึงการมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรมและคตินิเวศวิทยา
ของชาวบ้านในแต่ละพื้นที่ซึ่งในกระบวนการบำบัดรักษาโรคนั้นมักจะใช้สมุนไพรผสมผสานกับ
ความเชื่อร่วมกับการบำบัดรักษาแบบแพทย์แผนไทย กล่าวคือการดูแลสุขภาพแบบองค์
รวมทั้งมิติทางร่างกายและจิตใจ รวมถึงการฟื้นฟูสุขภาพร่างกายและการให้คำแนะนำเกี่ยวกับวิธี
การประพฤติปฏิบัติ วิธีการดำเนินชีวิต ตลอดจนการฝึกฝนให้ผู้ป่วยหมั่นคอยดูแลสุขภาพ
ร่างกายของตนเองอยู่เสมอ ทั้งนี้การรักษาด้วยศาสตร์ทางการแพทย์แผนไทยนั้นประกอบไปด้วย
(มหาวิทยาลัยมหิดล, 2561)

1. เวชกรรมแผนไทย เป็นการตรวจและรักษาโรคด้วยทฤษฎีการแพทย์แผนไทย การตรวจวินิจฉัย และบำบัดโรค รวมถึงการป้องกันโรคด้วยวิธีการแบบแผนไทย ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นแพทย์แผนไทย ต้องมีความรู้เกี่ยวกับสาเหตุของโรค รู้จักชื่อโรค รู้จักยาสำหรับแก้โรคและรู้ว่ายาคืออะไรสำหรับแก้โรคใด ในทางการแพทย์แผนไทยเชื่อว่าสาเหตุของโรคที่สำคัญนั้น คือ ความผิดปกติของธาตุเจ้าเรือนทั้ง 4 อันเป็นองค์ประกอบเบื้องต้นของร่างกาย นอกจากนี้ยังมีสาเหตุในเรื่องความเปลี่ยนแปลงของฤดูกาลและช่วงเวลาในแต่ละวันรวมทั้งอายุหรือวัยที่เปลี่ยนแปลงไป ตลอดจนสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยและเมื่อแพทย์รู้สาเหตุของโรคก็จะปรุงยาสำหรับบำบัดโรคได้ถูกต้อง

2. เกษษกรรมแผนไทย เป็นการปรุงยาและผลิตยาสมุนไพรสำหรับรักษาโรค

3. หัตถเวชกรรมแผนไทย หรือการนวดไทย เป็นการบำบัดรักษาความเจ็บป่วยหรืออาการต่าง ๆ เช่นอาการปวดเมื่อย มึนงง ท้องอืด ท้องเฟ้อ จึงต้องรักษาด้วยการใช้ยาหรือด้วยการนวดตามจุดและเส้นที่เกี่ยวข้องกับอาการที่ทำให้เกิดความเจ็บป่วยหรือมีอาการผิดปกติต่าง ๆ เกิดขึ้นเพื่อกระตุ้นให้เลือดและลมไหลเวียนเป็นปกติปรับสมดุลของร่างกาย

4. ผดุงครรภ์ เป็นศาสตร์การดูแลหญิงตั้งครรภ์ การทำคลอด การดูแลหญิงหลังคลอด รวมทั้งการดูแลทารกแรกเกิดความรู้เกี่ยวกับการดูแลมารดาและทารกตั้งแต่ระยะเริ่มตั้งครรภ์จนกระทั่งคลอด รวมถึงการดูแลสุขภาพมารดาหลังคลอด เช่น การอยู่ไฟ การทบทนม้อเกลือ การนึ่งถ่าน การอาบสมุนไพร และการอบสมุนไพร เป็นต้น

ส่วนวิธีการรักษาอาการเจ็บป่วยตามศาสตร์ด้านการแพทย์แผนไทยนั้น ก็มีหลายวิธีการซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นการนำเอาองค์ความรู้ ความเชื่อและภูมิปัญญามาประยุกต์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้ (มหาวิทยาลัยมหิดล, 2561)

1. การใช้ยาสมุนไพร อาจเป็นการปรุงยาสำหรับผู้ป่วยแต่ละราย เช่น ยาต้มหรือจ่ายยาสำเร็จรูปที่ผลิตไว้ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ยาลูกกลอน ยาเม็ด ยาแคปซูล เป็นต้น

2. การใช้หัตถการ วิธีทางการแพทย์แผนไทย เช่น การนวด การประคบสมุนไพร การอบไอน้ำสมุนไพร การทบทนม้อเกลือ การนึ่งถ่าน การพอกผิว เป็นต้น

3. การให้คำแนะนำในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเจ็บป่วยและการส่งเสริมสุขภาพ เช่น การปฏิบัติตัว การบริหารร่างกาย การรับประทานอาหาร การปรับพฤติกรรมและวิถีการดำเนินชีวิต เป็นต้น

การนำคติชนวิทยามาประยุกต์ใช้ในการรักษาโรคต่าง ๆ ด้วยศาสตร์ทางการแพทย์แผนไทย

การนำคติชนวิทยามาประยุกต์ใช้ในทางการแพทย์แผนไทยเพื่อรักษาอาการต่าง ๆ ของโรค นั้นเป็นการนำเอาภูมิปัญญาในเรื่องสมุนไพร และการนวด มาประยุกต์ใช้เพื่อบำบัดรักษาอาการของ โรคต่าง ๆ ซึ่งการนำสมุนไพรมาบำบัดรักษาอาการเจ็บป่วยของร่างกายมีหลากหลายรูปแบบทั้งใน รูปของการทำเป็นเมนูอาหารเพื่อรับประทาน การทำยาแคปซูล ยาเม็ด การนำมาปั่นเป็นน้ำ สมุนไพร สกัดเป็นผง และนอกจากนี้ยังมีการนำภูมิปัญญาด้านการนวดแผนไทยมาผสมผสานกับ ภูมิปัญญา องค์ความรู้ทางด้านพืชสมุนไพรมาใช้ เช่น ทำลูกประคบ การอบสมุนไพรเพื่อบรรเทา อาการปวดเมื่อย การนวดเพื่อส่งเสริมสุขภาพร่างกายและความงาม เป็นต้น

ส่วนการสกัดสารจากพืชสมุนไพรเพื่อนำมาปรุงเป็นยามีวิธีการดังนี้ (คณะอนุกรรมการ พัฒนาบัญชียาหลักแห่งชาติ, 2556).

1. การหมักด้วยแอลกอฮอล์ (Maceration) การหมักโดยวิธีนี้คล้ายกับการดองยาในอดีต คือใช้แอลกอฮอล์แช่ให้ท่วมชิ้นส่วนของสมุนไพร หมักในภาชนะปิดซึ่งไม่ทำปฏิกิริยากับตัวยา การหมักบางกรณีอาจต้องคนอย่างสม่ำเสมออย่างน้อยวันละ 1 ครั้งทิ้งไว้อย่างน้อย 7 วัน หรือนาน กว่านั้น เมื่อครบกำหนดเวลาจึงกรองเอาสารสกัด และนำไปทำให้เข้มข้นขึ้นโดยการระเหยตัวทำ ละลายออกหรือนำไปใช้ในรูปแบบของทิงเจอร์ในความเข้มข้นที่ แตกต่างกัน หลังจากได้สารสกัด แล้วสามารถนำไปผสมกับยาพื้นในรูปแบบต่างๆ ได้ เช่น ครีม เจล ขี้ผึ้ง ตามความเหมาะสม ตัวอย่างเช่น ครีมพญายอ ยาหม่องพญายอ เป็นต้น

2. การสกัดด้วยการต้ม (Decoction) เป็นการนำสมุนไพรที่ย่อยขนาดเป็นชิ้นเล็ก ๆ ใส่ลงในหม้อต้มโดยระยะเวลาที่ใช้ในการต้มจะขึ้นอยู่กับขนาด และส่วนของสมุนไพร เช่น ถ้าเป็นใบจะใช้ เวล่าน้อยกว่าแก่น เป็นต้น และเมื่อต้มเสร็จแล้วให้แยกเอาสารสกัดออกจากกากสมุนไพรและสกัด เอาเฉพาะน้ำต้มหลังจากได้สารสกัดแล้วจะนำไปผสมกับส่วนประกอบอื่นในตำรับ หรือผสมยาต้ม สมุนไพรชนิดอื่น ๆ เพื่อให้ได้ยาสูตรผสม ตัวอย่างเช่น ยาแก้ไอมะขามป้อม ยาธาตุอบเชย เป็นต้น

3. การสกัดด้วยน้ำมันร้อน (Hot Oil Extract) เป็นนำสมุนไพรมาเคี่ยวรวมกับน้ำมันที่มีการ ควบคุมอุณหภูมิให้คงที่ (โดยความร้อนที่ใช้ไม่ควรเกินจุดเดือดของน้ำมันที่ใช้เคี่ยว) เพื่อสกัดเอาสาร ที่สำคัญออกมา เคี่ยวจนสมุนไพรแห้งกรอบ แต่ต้องคอยระวังไม่ให้สมุนไพรไหม้ หลังจากเคี่ยวจนได้ ที่แล้วนำมากรองเอาส่วนที่ใสมาใช้ เป็นยาน้ำมันได้โดยตรง เช่น ยาน้ำมันไพล หรือนำสารสกัดที่ได้ ไปผสมกับยาพื้นในรูปแบบต่าง ๆ ได้ตามความเหมาะสม เช่น ครีม เจล ขี้ผึ้ง ตัวอย่างเช่น ยาครีม-ไพล เป็นต้น

อนึ่งการนำคติชนวิทยาประเภทภูมิปัญญาในเรื่องพืชสมุนไพรมาประยุกต์ใช้ทางการแพทย์แผนไทยโดยส่วนใหญ่แล้วจะมีการประยุกต์และพัฒนาพืชสมุนไพรหลากหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับการพิจารณาของการนำไปใช้ในการรักษาอาการเจ็บป่วยของร่างกาย ซึ่งโดยรวมแล้วจะเป็นการนำสมุนไพรมาประยุกต์ใช้บำบัดอาการของโรคเพื่อนำมารักษาอาการที่เกิดจากการขาดความสมดุลภายในร่างกายของธาตุเจ้าเรือนทั้ง 4 ธาตุ รวมถึงการปรับวิถีการดำเนินชีวิต พฤติกรรมการกินอยู่ให้เหมาะสมกับบริบทของสิ่งแวดล้อม เพื่อเป็นการปรับธาตุเจ้าเรือนทั้ง 4 ให้เกิดความสมดุลของร่างกาย โดยผู้เขียนจะขอยกตัวอย่างเพื่อสะท้อนภาพให้เห็นการนำคติชนวิทยาประเภทภูมิปัญญาในการนำพืชสมุนไพรมาประยุกต์เพื่อบำบัดอาการของโรคด้วยศาสตร์ทางการแพทย์แผนไทย ทั้งในรูปแบบของอาหาร เครื่องดื่มสมุนไพร และการปรุงเป็นยา ดังนี้

แกงส้มดอกแค

แกงส้มดอกแคเป็นอาหารที่คนในสมัยโบราณนิยมทำมาปรุงเป็นอาหารในช่วงของการเปลี่ยนแปลงฤดูกาลเพื่อป้องกันหรือรักษาอาการเจ็บป่วยหรือเป็นไข้หวัดซึ่งคนในสมัยโบราณเรียกว่า “ไข้หัวลม” (พรรณสิริ กุลนาถศิริ, 2553). ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพดินฟ้าอากาศจากหน้าร้อนเป็นหน้าฝน หรือจากหน้าฝนเป็นหน้าหนาว โดยที่แกงส้มดอกแคมีส่วนผสมของสมุนไพรหลากหลายชนิดที่จะช่วยปรับสมดุลภายในร่างกายให้อยู่ในภาวะปกติซึ่งสรรพคุณทางยาของแกงส้มดอกแคมีดังนี้

ดอกแค สรรพคุณทางยา ช่วยแก้ไอ ลดไข้ ช่วยปรับสมดุลในร่างกาย ให้ใช้สร้าง

มะขามเปียก มีสรรพคุณ ช่วยขับเสมหะ แก้อาการไอ ลดความร้อนในร่างกาย

ข่า มีรสขาคีเ็ดร้อน มีสรรพคุณทางยา คือช่วยในการขับลม แก้อาการอืด แน่นท้อง

พริกชี้ฟ้า พริกชี้ฟ้า กระชาย มีรสขาคีเ็ดร้อนมีสรรพคุณทางยา คือ ช่วยกระจายลมสมุนไพรที่มีรสขาคีเ็ดร้อนจะช่วยให้อาการอืดแน่น

หอมแดง มีสรรพคุณทางยาแก้ไอหวัด ลดน้ำมูก ช่วยกระจายลมในระบบทางเดินหายใจ

จะเห็นได้ว่าการนำพืชสมุนไพรมาประกอบเป็นอาหารเป็นการนำคติชนวิทยาประเภทภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่องความรู้เกี่ยวกับสรรพคุณทางยาของสมุนไพรแต่ละชนิดมาผสมผสานกับศาสตร์การรักษาทางแพทย์แผนไทยด้วยการปรับความสมดุลของร่างกายให้อยู่ในสภาวะปกติของธาตุทั้ง 4 ซึ่งรสชาติของอาหารจะช่วยในการปรับสมดุลของร่างกาย อาทิเช่น รสเปรี้ยว จะช่วยขับเสมหะ รสขม ช่วยเจริญอาหาร ทำให้หลับได้ รสเผ็ดร้อน จะช่วยกระตุ้นระบบไหลเวียนโลหิต ช่วยขับลม เพราะในฤดูหนาวเป็นฤดูที่ธาตุน้ำในร่างกายของคนเรามาติดกันเป็น

สาเหตุทำให้เกิดอาการเจ็บป่วยเนื่องจากร่างกายขาดธาตุน้ำ รวมทั้งอากาศที่หนาวจะส่งผลกระทบต่อธาตุไฟภายในร่างกาย จึงทำให้ร่างกายเกิดการเจ็บป่วยเป็นไข้หวัด มีน้ำมูกและมีอาการไอเกิดขึ้น ซึ่งในศาสตร์แพทย์แผนไทยจะใช้อยาสเปรี้ยวเพื่อแก้ความผิดปกติที่เกิดจากความไม่สมดุลของธาตุน้ำ และยารสขมเพื่อแก้ความผิดปกติของร่างกายอันเนื่องมาจากธาตุไฟที่ไม่สมดุล ดังนั้นเมนูอาหารจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาบำบัดรักษา และปรับธาตุน้ำและธาตุไฟให้เกิดความสมดุลในร่างกายคือแกงส้มดอกแคที่ใช้พืชผักพื้นบ้านนำมาปรุงเป็นอาหาร ถือเป็นภูมิปัญญาไทยที่ใช้สมุนไพรป้องกันและบำบัดโรค (คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล, 2564, น.7)

เครื่องดื่มน้ำสมุนไพร

เครื่องดื่มน้ำสมุนไพร เป็นการนำคติชนวิทยา ด้านภูมิปัญญาไทยที่เกี่ยวกับการนำพืชสมุนไพรมาประยุกต์เป็นเครื่องดื่มที่ช่วยดับกระหาย คลายร้อน และยังช่วยปรับธาตุเจ้าเรือนทั้ง 4 ในร่างกาย รวมทั้งบำรุงสุขภาพและป้องกันโรคหรืออาการเจ็บป่วยบางอย่างได้ เนื่องจากในน้ำสมุนไพรมีเกลือแร่ และวิตามินหลากหลายชนิดที่ให้ประโยชน์ต่อร่างกาย รวมทั้งมีสารที่ออกฤทธิ์ในการป้องกัน และต่อต้านโรคต่าง ๆ การนำน้ำสมุนไพรมาปรับประยุกต์เป็นเครื่องดื่มน้ำสมุนไพรเพื่อสุขภาพโดยอาศัยรสยาที่อยู่ในพืชสมุนไพรของผักและผลไม้ต่าง ๆ มาเป็นเครื่องดื่มเพื่อสุขภาพตามศาสตร์การแพทย์แผนไทยจะช่วยสร้างเสริมสุขภาพภายในร่างกายให้เกิดความสมดุลของธาตุเจ้าเรือน โดยที่แต่ละบุคคลควรมีพฤติกรรมในการเลือกบริโภคอาหารให้เหมาะสมกับสภาพร่างกายของตนเพื่อป้องกันการขาดสมดุลของธาตุทั้ง 4 ซึ่งแต่ละบุคคลควรเลือกรับประทานอาหารที่เหมาะสมกับธาตุของตน (สถาบันการแพทย์แผนไทย, 2564).

สมุนไพรที่นำมาปรุงเป็นยาเม็ดและแคปซูล

การผลิตยาจากสมุนไพรจะต้องมีพื้นฐานองค์ความรู้ ภูมิปัญญาของสมุนไพรชนิดต่าง ๆ ว่าให้สรรพคุณทางยาแตกต่างกันอย่างไรเพื่อที่จะได้นำสมุนไพรแต่ละชนิดมาปรุงเป็นยาเข้าด้วยกันเพื่อนำไปใช้ได้อย่างเหมาะสมกับอาการเจ็บป่วย การนำสมุนไพรมาประยุกต์เป็นยาเพื่อใช้รักษาโรคและอาการเจ็บป่วยนั้นมีหลากหลายรูปแบบทั้งในรูปแบบของยาเม็ด ยาแคปซูล ยาน้ำ ยาขี้ผึ้ง เจล และครีม เป็นต้น โดยยาที่ประยุกต์ปรุงมาจากสมุนไพรนั้นจะมีทั้งยาที่เป็นแบบรับประทานและเป็นยาที่ใช้ภายนอกในร่างกาย อาทิเช่นกลุ่มยาดังต่อไปนี้ (คณะอนุกรรมการพัฒนายาแผนกยาหลักแห่งชาติ, 2556, น.36-50)

1. กลุ่มยาขับลม บรรเทาอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ ได้แก่ ยาขมิ้นชัน ยาขิง มีทั้งยาเม็ดและยาแคปซูล
2. กลุ่มยาบรรเทาอาการท้องผูก ได้แก่ ยาชุมเห็ดเทศ ยามะระแขก
3. กลุ่มยาบรรเทาอาการท้องเสีย ได้แก่ ยากล้วยโดยใช้ผงแห้งของกล้วยน้ำหว้าดิบหรือกล้วยหักมุกดิบ ยาฟ้าทะลายโจร
4. กลุ่มยารักษาอาการไข้ แก่ตัวร้อนเช่น ยาใบบัวบก ยามะระขึ้นนก ยารางจืด ยาหญ้าปักกิ่ง
5. กลุ่มยาที่ใช้สำหรับภายนอกร่างกาย เช่น ยาน้ำมันโพล เหล่านี้เป็นต้น

นอกจากการนำภูมิปัญญาในเรื่องพืชสมุนไพรมาประยุกต์ใช้ทางการแพทย์แผนไทยแล้วนั้น ยังสามารถนำสมุนไพรมาประยุกต์ใช้ในด้านต่าง ๆ เช่น การนำสมุนไพรมาทำเป็นยาเพื่อฉีดไล่แมลง อาทิ นำสมุนไพรตะไคร้หอมมาทำเป็นสเปรย์ฉีดป้องกันยุง การทำน้ำมันกสมุนไพรมะนาวเพื่อฉีดไล่ศัตรูพืช เป็นต้น

สรุป

การนำเอาคติชนวิทยามาประยุกต์มาใช้ในการแพทย์แผนไทยนั้น เป็นการนำเอาคติชนวิทยาประเภทความเชื่อ และภูมิปัญญา来解决ปัญหาสุขภาพทั้งสุขภาพร่างกายและสุขภาพจิตใจ ซึ่งภูมิปัญญาที่นำมาใช้เพื่อแก้ปัญหานั้นเป็นภูมิปัญญาด้านยาและการรักษาสุขภาพแบบแพทย์พื้นบ้าน ผสมผสานกับการรักษาด้วยศาสตร์ของการแพทย์แผนไทยที่มีความเชื่อว่าร่างกายคนเราประกอบด้วยธาตุเจ้าเรือนทั้ง 4 ธาตุ ได้แก่ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม และธาตุไฟ โดยการดูแลรักษาสุขภาพตามศาสตร์ด้านการแพทย์แผนไทยนั้นเป็นการดูแลรักษาสุขภาพแบบองค์รวมคือรักษาทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิตไปด้วยกัน ซึ่งจะแตกต่างจากการรักษาตามแพทย์แผนปัจจุบันที่มีลักษณะการรักษาที่มุ่งเน้นการแก้ปัญหาที่ตัวผู้ป่วยแบบแยกส่วนเฉพาะโรค ที่มักจะแยกมิติทางร่างกายและมิติทางจิตใจออกจากกัน แต่การรักษาตามแบบแพทย์แผนไทยเป็นการสร้างเสริมสุขภาพและเป็นการปรับระบบความสมดุลของร่างกายให้มีความสมดุลของธาตุเจ้าเรือน และนอกจากนี้ การรักษาด้วยศาสตร์ทางการแพทย์แผนไทยยังตั้งอยู่บนพื้นฐานของค่านิยม ระบบความเชื่อพื้นบ้าน อันได้แก่สภาพแวดล้อม พฤติกรรมในการดำเนินชีวิต รวมไปถึงประเพณีและวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น อันเป็นการช่วยสร้างความเชื่อมั่นทางด้านจิตใจให้ผู้ป่วยมีกำลังใจที่จะต่อสู้กับความเจ็บป่วย ซึ่งถือเป็นทางเลือกอีกแนวทางหนึ่งซึ่งผู้ป่วยไม่ต้องเผชิญกับการรักษาด้วยตัวยาที่มี

องค์ประกอบเป็นสารเคมีที่มาพร้อมกับการรักษาทางการแพทย์สมัยใหม่ นอกจากนี้ยังช่วยลดผลข้างเคียงจากการใช้ยาจากแพทย์แผนปัจจุบันรวมทั้งยังช่วยทางด้านเศรษฐกิจของผู้ป่วยอีกทางหนึ่ง เนื่องจากการรักษาด้วยสมุนไพรตามศาสตร์ของแพทย์แผนไทยเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายเนื่องจากราคายาที่นำมารักษากฎน้อยกว่ายาแผนปัจจุบันมาก

เอกสารอ้างอิง

- กิ่งแก้ว อรรถากร. (2520). *คติชนวิทยา*. กรุงเทพฯ: ครูสภาลาดพร้าว.
- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. (2537). *ระบบการแพทย์พื้นบ้านในชนบท*. กรุงเทพฯ: องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์.
- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. (2547). *3 ปีบนเส้นทางปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ*. นนทบุรี: ปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ.
- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. (2548). *ขับเคลื่อนวาระสุขภาพะไทย: ประชาสังคมกับการปฏิรูปสุขภาพ*. กรุงเทพฯ: สร้างสื่อจำกัด.
- คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล. (2564). การดูแลสุขภาพด้วยสมุนไพรและอาหารในช่วงปลายฝนต้นหนาว, *ศิริราชประชาสามัคคี*, 33(448), 1-32.
- คณะอนุกรรมการพัฒนาบัญชียาหลักแห่งชาติ. (2556). *คู่มือการผลิตและประกันคุณภาพเภสัชตำรับโรงพยาบาลจากสมุนไพรในบัญชียาหลักแห่งชาติพุทธศักราช 2555*. กรุงเทพฯ: สำนักยา สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา, กระทรวงสาธารณสุข.
- เบญจศักดิ์ เจริญมหาวิทย์. (2560). *คติชนวิทยาประยุกต์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- เพ็ญภา ทรัพย์เจริญ. (2539). *สรุปรายงานการสัมมนาการพัฒนาการแพทย์แผนไทยในส่วนภูมิภาค*. กรุงเทพฯ: สถาบันการแพทย์แผนไทย กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข.
- ภริมา วิธาสถิตกุล และ พระมหาจิรฉันท จิระเมธี(โลวะลูณ). (2558). *คติชนวิทยา: ความเชื่อกับสังคมไทย*. วารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์, 1(1), 31-44.
- มณฑิรา ตันต์เกียร และโสภิต ธรรมวารี. (2525). *การพัฒนาสมุนไพรไทยด้านสาธารณสุขสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยมหิดล. (2538). *สยามไภษัชชัยพฤษก์: ภูมิปัญญาของชาติ*. กรุงเทพฯ: คณะเภสัชกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2545). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ. 2545*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น จำกัด.
- สุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ และคณะ. (2547). *ภูมิปัญญาไทย สุขภาพวิถีไทย*. กรุงเทพฯ: อุษาการพิมพ์
- สำนักงานราชบัณฑิตยสถาน. (2554). *วรรณคดีในวรรณคดีไทย*. กรุงเทพฯ: ธนาเพลส.

- เสาวภา พรศิริพงษ์ และพรทิพย์ อุศุภรัตน์. (2537). *การบันทึกและการถ่ายทอดความรู้ทางการแพทย์แผนไทย*. กรุงเทพฯ: องค์การทหารผ่านศึก
- อรุณพร อิฐรัตน์ และ วีรวัฒน์ เจาธรรมทรศน์. (2539). ความสัมพันธ์ระหว่างการแพทย์แผนไทยและการแพทย์แผนปัจจุบันสอดคล้องหรือแยกออกจากกัน, *วารสารแพทย์แผนไทย*, 2(1), 44-68.
- Brunvand, Jan Harold. (1968). *The study of America Folklore: An introduction*. (2nd edition). New York: W.W. Newton and co.
- Byington, Robert, H. (1989). *What happened to Applied Folklore?*. Washington D.C: American Society.
- Dorsen, Richard M. (1971). *Folklore and Folklife*. Chicaco: The University of Chicago Press.
- Jones, Michael Owen. (1994). *Putting Folklore to Use*. Kentucky: The University Press of Kentucky.
- Kittler, Pamela Goyan, Sucher, Kathryn P, Nelms, Macia Nahikian. (2011). *Food and Culture*. (6th edition). Belmont: Wadsworth.
- Oring , Elliott. (1973). The study of America Folklore: An introduction the concept of folklore by Paulo de Carralho-Neto: An introduction to science of folklore and literature by Munro S. Edmonson *Western Folklore*, Vol32, No4(Oct 1973) pp284-286.
- William, A. Willson. (1976). *Folklore and Nationalism in modern Finland*. Bloomington: Indiana University Press.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

กรมการแพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือก. (2561). *ประวัติการแพทย์แผนไทย*. สืบค้นจาก

<https://www.ttcmh.dtam.moph.go.th/index.php>.

กรมสุขภาพจิต. (2563). “พลังสมาธิ” ผู้พิชิตโรคไวรัส “โควิด-19”. สืบค้นจาก

<https://dmh.go.th/news-dmh/view.asp?id=30231>.

พรรณสิริ กุลนาถศิริ (2553). *ดูแลสุขภาพ "แบบไทย"* สืบค้นจาก

<https://www.komchadluek.net/news/knowledge/77742>.

มหาวิทยาลัยมหิดล. (2561). *การแพทย์แผนไทยประยุกต์ (Applied Thai Traditional Medicine)*. สืบค้นจาก

https://www.med.mahidol.ac.th/altern_med/th/thai_traditional_medicine.

วัลลภ เผ่าพันธุ์. (2564). *หลักการรักษาโรคตามทฤษฎีแพทย์แผนไทย*. สืบค้นจาก

<https://www.lannahealth.com>.

สถาบันการแพทย์แผนไทย. (2564). *เครื่องดีมสมุนไพร*. สืบค้นจาก

<https://www.ittm.dtam.moph.go.th>

สมุนไพรดอกทศุม. (2564). *รสยา 9 รส*. สืบค้นจาก <https://www.samunpri.com>.

Creative Economy Agency. (2564). *Isan Music Never Die* วิวัฒนาการเพื่อการอยู่รอดของดนตรีอีสาน. สืบค้นจาก <https://www.cea.or.th/en/single-statistic/isan-music-never-die>.

MedThai. (2561). *ประวัติการแพทย์แผนไทย...จากอดีตสู่ปัจจุบัน !!* สืบค้นจาก

<https://www.medthai.com/>